

Тетяна Цимбал

РУН-віра: спосіб укорінення на чужині vs. протиставлення світу

Tatyana Tsymbal

RUN-faith: a way of rootedness in a foreign country vs. contrasting the world

The article presents the results of the socio-philosophical studding of Ukrainian neo-paganism in the cultural space of Diaspora. It is proved that the RUN-faith was created artificially, it has a mythological and nationalistic nature, opposes the Ukrainians to the world and leads to a splitting of the Ukrainian Diaspora.

Ke words: RUN-faith, neo-paganism, emigration, the Ukrainian Diaspora, root-edness

Представлені результати соціально-філософського дослідження українського неоязичництва в діаспорному культурному просторі. Доводиться, що РУН-віра створена штучно, має міфологічний та націоналістичний характер, протиставляє українство світу і веде до розколу української діаспори.

Ключові слова: РУН-віра, неоязичництво, еміграція, українська діаспора, вкорінення

Дослідження проблеми еміграції загалом та української діаспори зокрема є однією з найактуальніших у соціально-гуманітарному просторі сучасної України і центральною у сфері наукових інтересів автора статті. Зауважимо, що потрапляючи в іншу країну, у чужий соціокультурний простір, людина перебуває «по той бік», в інобутті, у локусі «іншості». З метою компенсації негативного впливу чужини, іммігрант фокусує увагу на духовних цінностях рідної культури: релігії, фольклорі, образотворчому мистецтві, звичаях, традиціях, мові. Саме в умовах еміграції людина надає особливого значення збереженню відчуття власного «коріння», національної ідентичності, традицій та звичаїв, схилиючись до сакралізації останніх. Провідною духовною цінністю національної культури в умовах діаспорного буття, на наш погляд, є церква, яка завжди відігравала важливу роль у житті українства. Священики та активісти церковних громад діаспори розуміли свою виняткову роль на пер-

ших етапах життя іммігрантів і прагнули допомогти вербалізувати проблеми переселенців, донести їх до владних кіл або вирішити їх самостійно. Крім того, церква стала епіцентром культурного життя, підтримуючи національну ідентичність перших іммігрантів та прищеплюючи її наступним поколінням¹.

Не зважаючи на виняткову роль церкви в житті української діаспори, ця тема на сьогоднішній день недостатньо досліджена. Звичайно, є певні праці істориків України, вагомий доробок представників діаспори США, Канади, західної Європи. Останні стали важливим джерелом для нашого дослідження. Однак більшість сучасних учених, вивчаючи культурні, освітні, наукові досягнення української діаспори, включають їх у загальний культурний простір українства. Так Н. Кривда, проаналізувавши процес культуротворення в українській діаспорі протягом століття, визначає його як унікальне соціокультурне явище в межах національної культури, що виконує дві функції: по-перше, виступаючи окремим комплексом загальноукраїнського культурного процесу; по-друге, відтворюючи культурну ідентичність діаспори². Однак особлива увага авторки зосереджена на мистецтві та творчості митців у діаспорі як відображенні бікультурності. Проблема ж релігійної віри, значення церкви як осередку культурного буття залишилися за великим рахунком поза увагою автора.

Серед дослідницьких робіт, присвячених українському зарубіжжю, необхідно виділити працю Т. Гринчишина, в якій подано перелік, типологію і картографію усіх релігійних громад діаспори³. Автор подає матеріали, що, в першу чергу, зацікавлять істориків-релігієзнавців, адже містять відомості про внутрішні зміни релігійного життя закордонного українства, вибір церков, появу нових релігійних громад тощо.

Багатою є і історіографія Української Греко-Католицької Церкви. Особливо слід відзначити праці О. Турій⁴, О. Недавної⁵, І. Химка⁶, в яких розглянуто проблеми взаємозв'язку нації і релігії, роль церкви в процесі збереження національної ідентичності українців тощо. Однак останні дослідження фіксували певні факти, спираючись на метод усної історії та вивчення окремих документів. Сутність же процесів, особливості методів і форм впливу церкви на збереження ідентичності залишилися не з'ясованими.

Історія православної церкви в діаспорі досліджена менше і представлена хоча й ґрунтовними, але дослідженнями минулого століття. Справ-

жнім успіхом є дослідження колективу українських релігієзнавців «Історія релігії в Україні», які присвятили окремий том церкві української діаспори⁷. Праця містить узагальнюючу оцінку ролі духовності в історії українства, особливо закордонного, та визначення ролі релігії в процесі національної ідентифікації.

Власне РУН-віру (Рідну Українську Національну віру) досліджували лише декілька науковців, серед яких необхідно виділити праці А. Колодного⁸, Н. Дудар та Л. Филипович⁹, що зосередились на історії виникнення та характеристиці українського неоязичництва.

Враховуючи викладене вище, зазначимо, що релігійна складова українського діаспорального життя загалом та РУН-віра зокрема вивчені недостатньо. Проте проблема намагання розповсюдити та пропагувати РУН-віру актуальна на теренах сучасної України, адже на хвилі постмайданівського патріотизму все більше українців звертається до автентичних традицій, народної української культури, втіленням якої, на перший погляд, є і згадана віра. Виходячи з цього, метою статті є аналіз та філософська рефлексія РУН-віри як одного з численних міфів, що виникли (або були свідомо створені) в діаспорному просторі, та спроба відповісти на запитання: чи є РУН-віра засобом укорінення української людини на чужині, чи, навпаки, протиставленням діаспорного українства світу та спробою внутрішнього розколу діаспори.

Зауважимо, що потрапляючи в інший культурний простір, іммігрант опиняється в ситуації квазібуття, адже існує поза кордонами, поза своєю територією, за межами вітчизни, між чужими народами, між різними законами. Ця ситуація і провокує посилену міфотворчість, виступає її каталізатором. І з кожним новим емігрантом відбувається своєрідний процес «втягування» в міф. Емігрантські міфи займають особливе місце серед інших суспільно-політичних та історико-географічних міфів і мають на меті пояснення еміграції як середовища збереження культурних цінностей батьківщини, як інструменту самоствердження та маркеру ідентичності, що дозволяє згуртувати «своїх» та створює умови для відторгнення «інших».

Сьогодні найвідомішими та найпопулярнішими є такі діаспорні (або внутрішні емігрантські) міфи українців:

– міф про діаспору як «останній бастион українства» (Б. Ажнюк). Особливо актуальним цей міф був за часів тоталітаризму, коли фактично руйнувалася українська національна культура, а на зміну їй приходив

сурогат – культура радянська. Таким чином, вважається, що виключно в умовах еміграції, в діаспорі зберігалися можливості підтримки та розвитку української автентичної культури. В метафоричному сенсі емігрант представляє образ відчуження від домінантного впливу однієї суспільної та культурної парадигми і перебуває «між двох культур». Проте міф про діаспору як єдиного охоронця української культури широко розповсюджений лише серед емігрантів другої та третьої хвилі, які виїхали з України за часів тоталітаризму і до сьогодні зберігають застигли уявлення про батьківщину;

– міф про «шматочок рідної землі» як символу того, що батьківщина нібито залишається з емігрантом. У ролі «частинки рідної землі» може виступати будь-яка річ з батьківщини (вишиванка, мамин рушник, книга – найчастіше «Кобзар» Тараса Шевченка). Тобто, відбувається своєрідна фетишизація артефактів рідної культури;

– міф про «райське життя» в еміграції. Емігранти намагаються презентувати своє життя поза межами батьківщини як ідеальне, спокійне, комфортне побутування з мінімальною кількістю проблем. Але це за великим рахунком рятівна казка, що допомагає позбутися відчуття невпевненості, жалості до себе через неможливість реалізації своїх знань та здібностей. Адже крім проблем на ринку праці, перебування в чужому соціокультурному, економічному просторі, емігранти страждають від «недоангажованості» та «недовикористовуваності» (І. Губерман), від неможливості знайти роботу, знайти собі застосування відповідно до отриманої освіти та фаху, що і призводить до створення компенсаторних міфів. Міфи про «райське життя» актуалізуються не тільки в еміграції, а й у будь-якій спільноті в умовах економічної кризи, адже рай – це те, чого нам бракує, чого ми не маємо;

– міф про заробітчанські гроші, які допомагають сім'ї, зміцнюють її. Але насправді еміграція руйнує шлюби та не сприяє нормальному вихованню дітей. Негативний вплив еміграції на шлюбно-сімейні стосунки посилюється останнім часом, в період четвертої або «заробітчанської» хвилі української еміграції, що на відміну від попередніх, особливо першої (кінець XIX – початок XX ст.), не є сімейною. Люди емігрують індивідуально (причому найчастіше виїзду за кордон прагнуть сьогодні жінки), нібито тимчасово, з метою заробити гроші, але потім намагаються будь-що залишитися в новій країні на невизначений термін, вига-

дуючи певні мотиви та вдаючись до свідомої міфологізації причин продовження терміну перебування за кордоном;

– міф про збереження мови як виправдання еміграції. Мова нібито допомагає зберегти батьківщину «в собі», вона сприймається як образ вітчизни і людина відчуває себе укоріненою принаймні в мові. Дійсно, емігрант переживає тяжке почуття втрати батьківщини, тому збереження рідної мови як елемента культури є певною мірою компенсаторним механізмом по відношенню до втрати вітчизняного ґрунту. Саме тому емігранти схильні до сакралізації та міфологізації рідної мови як єдиної вітчизни. Збереження рідної мови виступає і як виправдання за втрату батьківщини. Недаремно Є. Євтушенко писав: «Если нет эмиграции из языка и самой эмиграции нету». Таким чином, можна стверджувати, що в еміграції відбувається фетишизація рідної мови.

Більшість з наведених міфів та подібні до них мають для емігрантів компенсаторний характер, дозволяючи зберігати уявний зв'язок з батьківщиною. Дійсно, можна забрати з собою застиглий образ своєї країни, можна матеріалізувати його у певному символі, можна зберегти мову, традиції, але з часом вони завмирають, бо відсутність природних умов перебування, відірваність від історичної території, відсутність інтересу до повсякденних подій перетворюють живу традицію на скам'янілу пам'ятку, яка набуває символічного значення лише для певної кількості людей. В колишній батьківщині відбувається стільки змін, що емігранти не в змозі бути носіями живої традиції. Вони втрачають мову символів, не можуть «читати між рядками». Адже щоб розуміти міфи, необхідно бути безпосереднім постійним спостерігачем та учасником подій. Міфи емігрантів про колишню батьківщину створюють образ далекої країни, певної історичної епохи, яка змінилася, якої вже не існує, створюють символ, характерною особливістю якого є відсутність зв'язку з реальністю. Проте міф повинен залишатися емоційним, метафоричним відображенням реальності.

Отже, міфологія емігрантів виступає як «ліки від ностальгії» та як самовиправдання перед сім'єю, батьківщиною і має для людей, відірваних від вітчизняного ґрунту, захисне, компенсаторне призначення.

Крім названих вище, в українській діаспорі створений дуже популярний етногенетичний міф, що має націоналістичний характер і описує картину численних переселень українців від прадавніх часів до сьогодення, які повинні завершитися укоріненням на новому ґрунті або ж

переможним поверненням на рідну землю. Найвідоміша етногенетична концепція української еміграції обґрунтована канадійцем українського походження Л. Силенком, який у 60-х роках ХХ ст. створив Українську неоязичницьку церкву (РУН-віру) та виклав сутність власного релігійно-історіософського вчення у праці «Мага віра» (у перекладі з санскриту – «могутня віра»)¹⁰. Ця віра покликана реформувати політеїстичне вірування русинів у сучасну монотеїстичну релігію. Центральними ідеями концепції Л. Силенка є ідея величі та значущості української історії, культури та мови як «мови аристократії всього світу», ідея національного єдиного бога – Дажбога, що створив усе суще, та ідея «фактору крові» як провідного у визначенні приналежності до певної культури («важливо не де ви народились, а хто вас народив»). Особливе значення приписується славетному минулому українців, значенню України в історії всього людства. Автор намагається довести, що найдавніші люди на землі з'явилися саме на теренах України, що саме тут знаходяться найдавніші пам'ятки культури, тут вигадали перший календар, культ богині Матері, запровадили землеробство, приручили коней, винайшли колесо... І лише згодом все це розповсюджувалося по всьому світу. Л. Силенко вважає, що Україна є прабатьківщиною індоєвропейців, або аріїв, проте називає їх «оріани», адже поняття «арії», «арійці» скомпрометовані фашизмом. Навіть шумерську культуру автор вважає відгалуженням трипільської, а Київ – найдавнішим містом людей білої раси. Немає сенсу перераховувати всі ідеї автора цього міфу. Зауважимо лише, що спрямований він до емігрантської свідомості та виконує роль засобу подолання комплексу «розсіяння». Славетна минувшина та національна неоязичницька релігія повинні об'єднати українців усього світу та завадити повній асиміляції у нових суспільствах.

З іншого боку, виникає запитання: чи дійсно РУН-віра сприяє об'єднанню українців діаспори, чи не протиставляє вона їх українцям метрополії, чи не є повернення до язичництва кроком назад у розвитку народу? А головне – яка мета створення цього вірування, які передумови і наслідки його появи саме в 60-х роках і саме в Америці? Спробуємо відповісти на ці питання і з'ясувати, чи є РІН-віра способом повернення до рідного коріння українців, способом буттєвого вкорінення на чужині, чи, навпаки, способом протиставлення українців світу та внутрішнього розколу українства.

До основних характеристик РУН-віри, погоджуючись з А. Колодним, можемо віднести:

1. Пантеїзм, що передбачає присутність Бога в усіх речах і, в той же час, визнання його чимось більшим. Бог вічний як і світ, однак Він і свідомість світу.

2. Умоглядність і штучність, адже від язичництва у РУН-вірі залишилося тільки ім'я одного з божеств – Дажбога, а все інше придумане автором – Л. Силенком, що вважав людину творцем своєї віри і свого розуміння Бога. Крім того, Силенко запропонував Сім Законів Правильного Життя, як-то: правильне мислення, правильне хотіння, правильне виконання, правильне ставлення до себе й оточення, правильне харчування, правильна любов і правильна віра. Саме це дає право стверджувати, що РУН-віра є неорелігією, авторською доктриною.

3. Фантазійність, що виражається у прагненні вивести історію українства та РУН-віру із Трипільської культури.

4. Ідолатрія як визнання єдності Бога і права кожного народу називати і розуміти його по-своєму. Для українців це Дажбог. Декілька заповідей Силенка підкреслюють це: розумій і люби Бога по-рідному, не поклоняйся чужоземним поняттям Бога, шануй духовність предків своїх тощо.

5. Кеносистичність як прагнення утвердити думку про богоданність самого Л. Силенка та його сакральну місію в долі українства; 6) націоналістичність, що підтверджується не тільки визнанням РУН-віри єдиною національною релігією України, а й ворожим ставленням до інших релігій як чужоземних і шкідливих для українства (зокрема і до християнства). Декілька заповідей Силенка мають підкреслено патріотичний характер: не самозабувайся на чужині, живи для добра вітчизни, найбільший скарб – це твоя вітчизна, твоя Рідна віра тощо. Тобто фактично відзначається особливе місце українства в духовному житті людства та месіанська роль України у світі¹¹.

Зауважимо, що РУН-віра започаткована у часи розквіту сектантських вчень в Америці, коли одночасно в Україні завершився період невдалої хрущовської відлиги і розпочиналися застійні брежнєвські роки. Нову стару віру представили як повернення до коренів, до свого забутого рідного. Поява «рідної української» віри не в Україні, а в діаспорі, є першим доказом сумнівності її автентичності. Скоріше автори РУН-віри хотіли розколоти діаспору, що насправді була потужною проукраїнською си-

лою за межами материнського етноregionу. На спроби її впровадження та популяризації швидко відреагували представники Української Православної Церкви у США, опублікувавши в журналі «Українське Православне слово» низку статей, що деміфологізували нову віру, пояснювали недоречність певних нововведень (наприклад, українського національного нового року – 1 березня).

РУН-віра, крім того, має еклектичний характер, що віддзеркалено у повній назві праці Л. Силенка – «Мага Віра. Велике Світло Волі. Співвідношення Віри, Науки, Філософії, Історії». Акцентується, як бачимо, магічний характер вчення, поклоніння світлу, а також абсолютно штучним виглядає поєднання непоєднаних галузей знань, вірувань, міфів та вигадок.

Аналіз новіших видань рунвірівців дозволяє скласти перелік негативних слів, оцінок християнської віри, Євангелії, церкви і навіть самого Ісуса Христа. Християнство називають чужою «жидівською вірою», нав'язаною нібито для того, щоб зробити з українців рабів.

Ненависть РУН-віри до християнства спонукала її критику, у якій наголошується на сектантському характері її вчення, а також архаїчному та штучному характері, що підтверджується поверненням до політеїзму, якого український народ позбувся ще у XI–XII ст.

Не прийнятним у сьогоdnішньому полі конфесійному світі є псевдопатріотизм, який межує із ксенофобією. Адже символом віри для Л. Силенка став його дід Трохим, що казав малому онукові: «Внуче мій, написано, що «Бог Ізраїлів», а значить, коли Ізраїлів, то не наш. У нас – Дажбог, а ми Його онуки. [...] Горе, що не всі знають що блага вість. Не знають і поклоняються зайшлим богам. А коли б знали, то воскресли б, як ось весною воскресає зерно новим життям. Я печать благословення на чоло твоє поклав, її ні смертю, ні життям стерти не можна. [...] Ми з роду в рід живемо з печаттю віри Дажбогової. [...] Не стидайся, що діда твого язичником називають. Внуче мій, неказанна радосте моя, зачарую тебе навіки чарами віри моєї і слово завжди стоятиме на варті душі твоєї»¹².

Сучасні критики дорікають Леву Силенку, що конструкт Рун-віри неможливо будувати на засадах уявних язичницьких вірувань дохристиянського праукраїнства, які сьогодні не збереглися. На цьому акцентує увагу і церковний діяч митрополит Іларіон (Огієнко) у праці «Дохристиянські вірування українського народу»¹³. Академік Б. Рибаків з цьо-

го приводу пише: «На відміну від грецької міфології, котра вже з VII ст. до н.е. стала об'єктом (а, можливо, у певній мірі і жертвою) літературної обробки і творчого збагачення жерцями, письменниками, спеціальними міографами, слов'янська міфологія як «життя богів» залишилась неописаною. [...] По суті, ми із загальної суми слов'янських та іноземних джерел можемо почерпнути лише перелік імен слов'янських богів і богинь»¹⁴. Наголошується на псевдооригінальності обрядів РУН-віри, описаних Л. Силенком у «Священній книзі обрядів»¹⁵.

Узагальнюючи викладене вище, можемо стверджувати, що РУН-віра не сприяє укоріненню українців на чужині, а навпаки, протиставляє українство світу та призводить до внутрішнього розколу української діаспори. У той же час вивчення філософського аспекту сутності релігійної віри, особливих рис церковного та релігійного життя діаспорних громад, дозволяє стверджувати значущість віри у збереженні національної культури та ідентичності, а також наголосити на винятковій ролі національної церкви, а саме Української Православної Церкви Київського Патріархату, як консолідуючої сили для українства в сучасному політичному та культурному контексті як на Батьківщині, так і за її межами.

¹ Цимбал Т. Українська церква як епіцентр сучасного діаспорального буття // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. – Львів: Інститут релігієзнавства – філія Львівського музею історії релігії; Видавничий відділ Львівського музею історії релігії «Логос», 2015. – Книга 1. – 656 с. – С. 502-510.

² Кривда Н. Українська діаспора: досвід культуротворення. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – 280 с.

³ Гринчишин Т. Українська Греко-Католицька Церква за кордоном України станом 2010 року: короткий огляд // Історія релігії в Україні: у 10 т. – Т. 9. Релігія і Церква в історії української діаспори. – К.: УВК та УАР, 2013. – С. 25-64.

⁴ Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині // Людина і світ. – 2001. – № 10. – С. 21-26.

⁵ Недавня О. Місце греко-католицизму в самоідентифікації українців в їх цивілізаційному оточенні // Українське релігієзнавство. – 1999. – № 12. – С. 106-114.

⁶ Химко І. Релігія і національність в Україні другої половини XVIII-XX століть //

- Ковчег: Науковий збірник з церковної історії. – Львів: Вид-во УКУ, 2003. – Ч. 4. – С. 55-66.
- ⁷ Історія релігії в Україні: у 10 т. – Т. 9: Релігія і Церква в історії української діаспори. – К.: УВК та УАР, 2013.
- ⁸ Колодний А. РУНвіра (Рідна Українська Національна Віра) / А. Колодний. – К.: Світ знань, 2002. – 64 с.
- ⁹ Дудар Н., Филипович Л. Нові релігійні течії: Український контекст: огляд, документи, переклади. – К.: Наукова думка, 2000. – 132 с.
- ¹⁰ Силенко Л. Мага віра. – N.Y.: Spring Glen, 1979. – 1427 с.
- ¹¹ Колодний А. РУНвіра...
- ¹² Силенко Л. Мага віра... – С. 135.
- ¹³ Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія. – Вінніпег, 1965. – 424 с.
- ¹⁴ Рыбаков Б. Язычество древних славян. – М.: Наука, 1981. – С. 606.
- ¹⁵ Священна книга обрядів / за ред. Л. Силенка. – N.Y.: Spring Glen, 1979. – 112 с.